

**KUYUCU MURAD PAŞA
KÜLLİYESİ**

İstanbul'da
XVII. yüzyılın başında inşa edilen
bir külliye.

Eminönü'nde Vezneciler caddesi üzerinde yer alan külliye medrese, dershane-mescid, türbe, sebil, sıbyan mektebi ve dükkânlardan oluşmaktadır. Külliye, I. Ahmed devri sadrazamlarından Kuyucu Murad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Murad Paşa'nın 1020 (1611) yılında Diyarbekir'de vefat ederek İstanbul'a getirildiği ve daha önceden yaptırdığı medresesi yanındaki türbesine gömüldüğü bilinmektedir. Türbenin kapısı üzerinde bulunan âyet kitâbesinden başka yapıda bir kitâbe mevcut değildir. Bir kaynaktan medresenin Muharrem 1019 (Nisan 1610) tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar yapıyı devrin başmimarını Sedefkâr Mehmed Ağa'ya mal etmişlerdir. Ancak Mehmed Ağa'nın başmimarlığı devrinde yapılan külliyenin bu mimarın eseri olduğu kesin değildir.

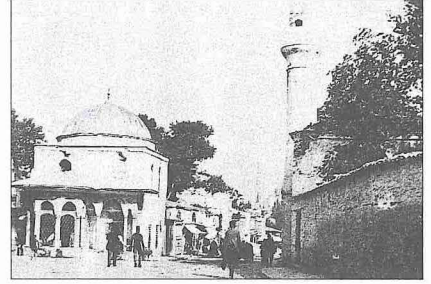
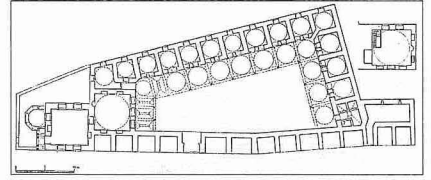
1782 yılındaki büyük yangında türbenin zarar gördüğü ve 1869'da yapılan bir tesbitte medresenin faal olduğu bilinmektedir. 1894 depreminde sıbyan mektebi yıkılmış, 23 Temmuz 1911 tarihinde Uzunçarşı yangınında külliye kısmen harap olmuştur. 3 Ocak 1919'da yapılan bir tesbitte medresenin yangınzedeler tarafından işgal edildiği anlaşılmaktadır. Harap durumda olan külliye 1943-1950 yılları arasında restore edilmiştir. Medresede İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü faaliyetine devam etmektedir. Külliye aile sıbyan mektebiyle bazı dükkânlar bugün Pîri Mehmed Paşa Vakfı'na geçmiş bulunmaktadır.

Üçgen biçiminde bir arsa üzerinde inşa edilen ve medrese ağırlıklı küçük kül-

liyeler grubu içinde yer alan bu külliye yapılar medreseye bitişik olarak düzenlenmiştir. Cephede dükkânlar arasında yer alan basık kemerli kapı ile medreseye geçiş sağlanmaktadır. Yamuk dikdörtgen planlı avluda giriş yönü hariç diğer üç yönde baklavali başlıklara sahip mermer sütunlara oturan sivri kemerli revaklar avluyu "U" biçiminde çevrelemektedir. Revakların arkasında güneydoğu yönü dışında diğer iki yönde "L" şeklinde sıralanan medrese odaları vardır.

Avlunun güneydoğu yönünde dershane-mescid odası yer almaktadır. Önünde bulunan revak birimleri diğerlerinden farklı olarak dikdörtgen şeklinde olup üzerleri aynalı tonozla örtülmüştür. Burada farklı şekilde ele alınan revak cephesi de mermerle kaplanmıştır. Dershane-mescid kare planlı olup üzeri pandantiflerle geçişi sağlanan kubbe ile örtülmüştür. Mermerden basık kemerli kapı ile geçilen mekânda eksenden sağa kaydırılmış bir mihrap nişi vardır. Çift sıra pencere düzenine sahip mekânın yan duvarlarında ikişer dolap nişi bulunmaktadır. Mihrabın solunda altı üstlü birer pencere türbeye, kapının iki yanındaki birer pencere ise revaka açılmaktadır. Yapıda kubbe ortasında ve kubbe eteğinde yer alan kalem işleri son olarak 1995 yılında yenilenmiştir. Yeşil ve kırmızı renklerin kullanıldığı kalem işlerinden kubbe ortasındaki desen az görülen zikzaklı bir madalyon kompozisyonu gösterir.

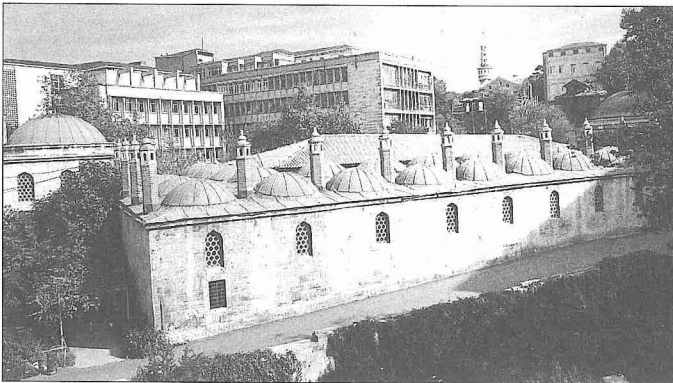
Medrese odaları on dört adet olup üzerleri pandantiflerle geçişi sağlanan kubbelerle örtülüdür. Revaklardan dershane-mescid önündeki üç birimden başka uzun koldaki bir birim de aynalı tonoz örtüye sahiptir. Diğer on bir birim pandantiflerle geçişi sağlanan kubbelerle örtülmüştür. Odalarda dolap ve ocak nişlerinin yanı sıra avluya ve dışa açılan pencereler vardır. Yalnızca kuzeydeki kısa

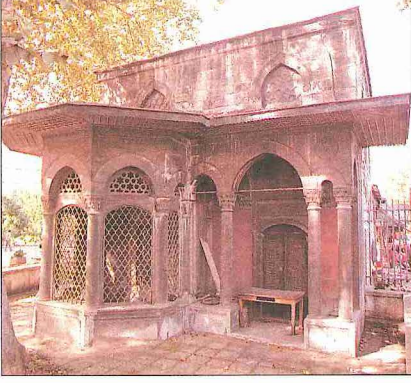
Kuyucu Murad Paşa Külliyesi'nin XIX. yüzyıl sonundaki görünüşü (Ahmet Vefa Çobanoğlu fotoğraf arşivi) ile planı

kolda dışa açılan pencereler mevcut değildir. Kısa kolda ortadaki odanın revaka açılan penceresi diğerlerine göre daha dar tutulmuştur. Bu pencerenin solunda bir niş açılmıştır ve altında bir kuyu bulunmaktadır. Bu kolda en uçtaki birim helâ olarak düzenlenmiş olup üzeri aynalı tonozla örtülmüştür. Tonozda açılan fil gözü pencerelerle mekânın havalandırılması ve aydınlatılması sağlanmıştır. Medrese avlusunun üzeri bugün alçı tavan ve sundurma ile kapatılmış, zemini de betonlanmıştır. Avlu ortasında olması gereken şadırvan hakkında bilgi yoktur.

Medresenin güneydoğusunda yer alan türbe dershane-mescide bitişik olarak ele alınmıştır. Kesme köfeki taşından inşa edilen yapı kare planlı olup üzeri bugün ahşap tavanlı ve kurşun kaplı dört meyilli bir çatı ile örtülüdür. Vaktiyle bu üst örtünün kubbeli olduğu bilinmektedir. Güneydoğuda sağa kaydırılmış olan basık kemerli kapının önünde mukarnaslı başlıklara sahip mermer sütunlara oturan ve üç sivri kemerli olarak düzenlenmiş bulunan sakıf yer alır. Çift sıra pencere düzenine sahip olan yapıda alt sıra pencereler dikdörtgen açıklıklı, üst sıra pencereler ise kemerli olarak düzenlenmiştir. Kapının bulunduğu cephede bir alt pencere sebile, karşısındaki duvarda altı üstlü birer pencere dershane-mescide açılmaktadır. İki yan cephede ise altı üstlü ikişer pencere ile dışa açılan mekânda iki adet dolap nişi mevcuttur. Türbede Sadrazam

Kuyucu
Murad Paşa
Medresesi
ve Sıbyan
Mektebi –
İstanbul

Kuyucu Murad Paşa Türbe ve Sebili – İstanbul

maktadır. Mektep içinde son yıllarda yapılmış olan ve orijinallliği olmayan yoğun kalem işleri vardır. Yapı bugün altındaki bir dükkânla beraber büfe ve kafeterya olarak kullanılmaktadır.

Külliyenin Vezneciler caddesine bakan cephesinde on üç adet dükkân yer almaktadır. Dışarıya tuğladan yuvarlak kemerlerle açılan dükkânlar beşik tonozla örtülüdür. Cephe, kemer aralarında taş ve tuğlanın alternatif olarak kullanılması ile oluşan almasıık duvar örgüsüne sahiptir. Son yıllarda restore edilmiş olan dükkânlar Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 479, vr. 36*; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 11, 19; Derviş Efendizâde Derviş Mustafa, *1782 Yılı Yangınları* (haz. Hüsamettin Aksu), İstanbul 1994, s. 42, 61; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 14, 15, rs. 19; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 347-348; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 362; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 621; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 35; Zeynep (Nayır) Ahunbay, "17. Yüzyıl İstanbul'unda Eğitim Kurumları", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı*, İstanbul 1998, s. 12-13; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 143-146; Mehmet Genç – Mehmet Mazak, *İstanbul Depremi, Fotoğraf ve Belgelerle 1894 Depremi*, İstanbul 2000, s. 42, 55; J. Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 192, plan 51, Vezneciler (Balaban); Behçet Ünsal, "Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması", *İstanbul Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1981, s. 29; a.mlf., "İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması", *VD*, sy. 16 (1982), s. 86; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Kuyucu Murad Paşa Külliyesi", *STAD*, sy. 14 (1998), s. 37-43.

AHMET Vefa ÇOBANOĞLU

KUYULAR

Yer altı sularından faydalanmak için toprağın derinlemesine kazılmasıyla oluşturulan kuyular, suyun insanlar ve diğer canlılar için taşıdığı hayatî önemin bir parçası olarak insanlık tarihi boyunca ayrı bir öneme sahip olagelmıştır. Bu durum Arabistan yarımadası, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Batı Asya gibi İslâmiyet'in yayıldığı ve yer üstü su kaynaklarının yetersiz olduğu bölgelerde öncelikli olarak geçerlidir. Bunun için de kuyular, İslâmî literatürde hem giderek gelişen teknik imkânların ve tecrübe birikiminin pratik bir konusu, sosyal hayatın ve kültürün bir parçası olarak, hem de kullanım ve yararlanmayı düzene bağlayan fikhî ahkâm yönüyle ele alınmış ve bir dizi ayrıntılı açıklamaya konu olmuştur. Kuyunun Arapça karşılığı *bi'rdir* (çoğulu *âbâr*, *biâr*).

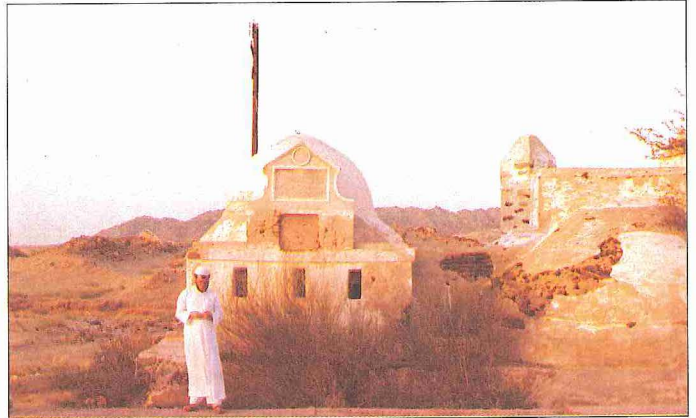
İslâm kültürünün beşiği olan Hicaz'da yer üstü su kaynakları oldukça kıt olduğundan kuyu, içme ve kullanma ihtiyacını karşılamada en önemli su kaynağı olma özelliğini daima korumuştur. Bu sebeple yerleşim birimlerinin yanında, kafilelerin geçecekleri yollar üzerinde, ekili arazilerin yakınlarında ve otlaklarda çok sayıda kuyu açılmıştır. Bölgede kuyuculuk (riyâkat) müstakil ve önemli bir uzmanlık alanı olmuş, toprağı ve bitkileri incelemek, hayvanların hareketlerini gözlemlemek ve yeri dinlemek gibi yöntemlerle bir yerde su bulunup bulunmadığını, varsa yüzeye yakınlık veya uzaklığını tahmin eden uzmanlar yetişmiştir (M. Şükrî el-Âlûsî, III, 343; Abdülaziz b. İbrâhim el-Ömerî, s. 226).

Mekke ve Medine'de İslâm'dan önce ve İslâm'ın ilk döneminde mevcut olan birçok kuyunun ismi kaynaklarda yer almaktadır. Dinî bir merkez olması sebebiyle

Kuyucu Murad Paşa, Abaza Mehmed Paşa ve Cigalazâde Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın medfun olduğu bilinmektedir. Bugün türbe bakıma muhtaç bir durumdadır.

Külliyenin güneydoğusunda türbeye bitişik şekilde yerleştirilen mermer kaplamalı sebil dışa taşkın beş cepheli olarak düzenlenmiştir. Vaktiyle bir köşe başı sebil olan yapıya basık kemerli kapı ile geçilmektedir. Kurşun kaplı ahşap bir kubbe ile örtülün olan yapının mukarnaslı başlıklı mermer sütunlara oturan sivri kemerli cephelerinde geometrik kompozisyonlu metal şebekeler bulunur. Sebil içinden türbeye bakan dikdörtgen açıklıklı bir pencere vardır. Kapının karşısındaki köşede mermer su hazinesiyle kuyu mevcuttur. Sebilin suyu vaktiyle Süleymaniye su yolundan sağlanmaktaydı. Yapı günümüzde bakımsız bir haldedir.

Vezneciler caddesindeki iki dükkânın üzerinde fevkanî olarak düzenlenmiş sıbyan mektebi külliyesinin kuzeybatısındaki köşede yer almaktadır. Kesme köfeki taşından inşa edilen yapı kare planlı olup pandantiflerle geçişi sağlanan dıştan sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülmüştür. Cadde üzerinde dükkânlar arasında bulunan dikdörtgen açıklıklı bir kapı ile mektebe geçiş sağlanmıştır. Kare planlı olan mektep odası karşılıklı iki duvarda açılan çift sıra pencerelere sahiptir. Alt sıra pencereler dikdörtgen açıklıklı, üst sıra pencereler sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Sıbyan mektebinin medrese ile birleştiği yerde büyük yuvarlak kemerli derin bir niş vardır. Yapının kuzeybatı cephesinde duvar ortasında bir ocak nişi ile iki yanında birer dikdörtgen dolap nişi bulun-

Cidde yolu üzerindeki bir alemin yanında bulunan kuyu